

Божана Апостолова:

Лекувам душата си със стихове

Известната българска поетеса и писателка Божана Апостолова публикува през април деветата си стихосбирка – „Беше ли любов“ (Издателство „Факел“, София). Едновременно с нея излезе и втората ѝ детска книжка „Чудото на сензорите“, посветена на внучката ѝ Божана. Освен като автор, Божана Апостолова е изключително популярна и като собственик на едно от най-уважаваните издателства за съвременна българска литература „Жанет 45“, което вече над 18 години публикува творбите на млади български поети и писатели, дарява ги с вяра и надежда, споделя с тях вече изчезващата в наше време взаимност, дава им духовна сила, за да поемат по своя нелек път в разпнатата на кръстопът България. Вярна на любовта си към истинската литература, Б. Апостолова възкресява за нов живот и произведенията на редица автори от по-старото поколение – Константин Павлов, Свобода Бъчварова, Стефан Дичев, Николай Кънчев, Станка Пенчева, Иван Динков – с изящни поредици „Избрано“. Благодарение на нея и голямата българска писателка Вера Мутафчиева успява да види своите избрани произведения в 13 тома малко преди да поеме небесния си път. Необятната душа на Божана Апостолова дарява нас, читателите, с поетични послания, изпълнени както с горестна мъка, болка и самота, така и с изстрадани житейски уроци и прозрения, идващи сякаш от небето.

Г-жо Апостолова, каква е съдбата на българската литература през последните 20 години?

През този двайсетгодишен преход литературата ни беше захвърлена в буренясалия заден двор, където много рядко влизат хора. Защо? Защото в китните предни градинки на повечето издателства след 10 ноември 1989 г. се подредиха основно преводни заглавия, книги с приложен характер (какво да сготвим, как да забогатеем за един

ден и т.н.) и дори откровено шарлатански (езотерична, хороскопи, гадания) – все бързоликвидни на пазара продукти. Разбира се, нормално е един издател да се съобрази с търсенето, но не за сметка на качеството и на бъдещето на родната литература. Но в това омотано време разбъркването на ценностите бе повсеместно – музиката бе превзета от чалгата, телевизионното ток шоу бе изместено от воайорския Big brother, пресата бълва съмнителни и основно жълти новини. Казано накратко – чешат се низките страсти. Писатели и поети почти не се канят, гостуват само така наречените „звезди“ – в повечето случаи хора, които едва ли са прочели и ред, но затова пък са безпардонни и агресивни, обикновено продукт на нечий пълен с пари джоб. За жалост, тъкмо те стават еталон на поведение за младото поколение.

В същото време родителите, объркани от икономическата криза, от невъзможността да сложат нормално ядене на децата си, започнаха да работят на две три места, зальгвайки се, че тяхната любов се изразява в това да успеят да осигурят материално детето си, за да не изглежда то по-бедно от връстниците си. А яденето не е най-важното. Аз мога пет дни да не ям, но не

мога и ден да преживея, ако не получа любовта на човека до себе си. На децата започна да им липсва семейството, тъй като родителите вече нямат време да говорят с тях. При това детето попада в общество, което е стъпило в блатото на материалното и бавно и сигурно затъва. Това доведе до разместване на стойностите и до много бърз спад на културата и можето на българите.

Децата влизат в един дяволски кръг поради възрастта и липсата на опит. Те не могат да се справят, някои от тях стават наркомани и дяволският кръг става все по-страшен и по-страшен.

Защо българите започнаха да изпадат в тази бездуховност?

Моята приятелка – голямата писателка Вера Мутафчиева, няколко седмици преди да умре ми каза: „Вече губя мотивация. Нито ханове, нито царе, никой не е крал толкова много, колкото в момента се краде.“ И то се краде повсеместно. Кражби, убийства, престъпност... и всичко с цел да напълниш своето чекмедже с пари. Къде ще ги носиш тези пари? Какво ще ги правиш тези милиарди? В България, за съжаление, се размениха стойностите и страната ни е потънала в бездна. Голямата трагедия е, че събудихме в себе си злото.

Поетична вечер на Божана Апостолова в Дома на националните малцинства в Прага, 16.12.2009 г.

Народът започна да чете все по-малко; няма образци на поведение, постепенно бяха унищожени и митовите. Забравихме големите си писатели като Димитър Димов, Емилиян Станев, Йордан Радичков. Сега какво имаме? Аз получавам по 200 ръкописа на месец. И оня, който не е прочел 5 страници, започва да пише. А писателят е човек, който трябва да има богата култура, трябва да има какво да каже, какво да сподели с другия, за да има причини другият да отвори книгата, тя да го развълнува, да докосне душата му или да остави едно мехурче, пълно с надежди, за да има смисъл от литературата.

С писателите Георги Господинов и Христо Карастоянов

Каква е ролята на училището за формиране на младото поколение?

В България се случи най-лошото. Ние имаме една от най-добрите образователни системи. Постепенно обаче въведоха в училищата 5–6 учебника по един предмет, което създаде голямо объркване, а и голяма корупция. Разруши се връзката учител – ученик. Когато едно дете на богати родители се оплаче от учител, те – вместо да погледнат отрочето си – започват да търсят връзки, за да уволнят учителя; нередки са и физическите саморазправи. И българският учител дотам се скри в черупката си, че загуби влияние над питомците си. Мизерните заплати допринесоха допълнително за загубата на самочувствие при учителите. А на едно дете може да влияе само човек, който има авторитет. Така, с помощта на обществото като цяло, българският учител загуби духовното си въздействие и влияние върху децата. По-страшно от това няма. Картичката е повече

ЕДНА НАДЕЖДА ПОВЕЧЕ

На Свилен Блажев

Той цял живот рисува себе си – поне да се докаже на водата.
Дали е част от общия пейзаж, напукан в жаждата на хилядното изгладняло гърло, самият той не знае.
Но рисува.
Дори когато заваял страхът и щеше цял да го затрупа – не спря.
Рисува, все рисува ...
Не се уплаши от плача на времето, поело по следите на бездомен просяк.

И чак когато нарисува Хлябът, застана някак отстриани на себе си, погледна го и уморено рече:

„Дано успя да нахрани някого.“

26.01.2010

от безрадостна – майките заети, учителите ги унижихме и ги вкарахме в миши дупки, и размахваме парите като основна ценност. Как тогава единствената мечта на децата да не е да бъдат богати?! Ето как се корозира обществото. **Държава, която не е духовна, е предварително мъртва. Тя е обречена, колкото и добре да е икономически.**

Това е причината аз непрекъснато да се боря за духа, често с неимоверни усилия. Защото това е много тежка борба...

Вашето издателство „Жанет 45“ публикува предимно съвременна българска литература. Може да се каже, че Вие сте съхранили поколението на 90-те години, но сте върнала и славата на наши полузабравени поети и писатели...

Аз съм го приела като своя мисия, от която страда единствено писателят и поетът Божана Апостолова. Всички предпочитат издателя Божана Апо-

толова, тъй като издателят може да им даде възможност да реализират себе си, докато поетът и писателят им е просто съперник в една или друга степен. Приемам този факт много спокойно. Щастлива съм, че успях да създам моето издателство, но още пощастлива съм от факта, че го оставям в ръцете на сина ми Манол Пейков, който има чувствителност, подобна на моята. Колкото и нескромно да звучи, дотук издателството определено създаде поколението на 90-те: Георги Господинов, Петър Чухов, Силвия Чолева, Надежда Радулова и много други, не мога да изредя всички талантливи наши автори. Вярно е, че да издаваш млади автори е непечеливша, дори губеща дейност, защото имената им все още не са толкова популярни. (Днес трудно се продават книгите на известни български автори, та какво остава да се опитваш да продадеш световно неизвестно име.) Допреди две години бях единственият издател, който издава основно млада българска литература. Някой трябваше да подаде ръка на младия човек във всеобщия хаос. Ето тази моя слава на издател тръгна от уста на уста. Никога не съм взимала пари за издаване на книга, напротив – изплащам и хонорари. Правя минимум по 4–5 премиери. Опитвам се чрез медиите да налагам името на авторите и така успяхме да създадем поколението на 90-те години. С огромна любов говоря за Георги Господинов, а и не само за него. Това е един човек тръгнал от нищото и преведен вече на 16–17 езика. Каква по-голяма награда за един издател?! Работа и по проекта „Духовна врата“, който включва превеждане на български автори на други езици. Преведени

С Васко Жеков и Деян Енев

са вече „Аз, Анна Комнина“ на Вера Мутафчиева, „Книга за българите“ на проф. Мутафчиев, сборници с разкази на Христо Карастоянов и Антон Баев, стиховете на десет български поетеси и др. С тези книги отидох на панаира в Турция, защото бях изненадана, че предната година там нямаше нито една българска книга – нито на класик, нито на съвременен автор. Догодина в Германия, благодарение и на моята намеса, излизат десет български автори. Това считам за истински успех, защото вече няма да ни говорят, че изнасяме само дебели вратове и протитутки, а започваме да изнасяме и българска литература.

Първоначално се бях насочила към младите хора, за да не ги изгубим като талант – давах им шанс, но реших, че трябва да положа усилия и за хората, които вече са доказали себе си. Така издадох гениалния поет Константин Павлов, както и Вера Мутафчиева в 13 тома, Станка Пенчева, Николай Кънчев, Свобода Бъчварова, Иван Динков и др. Доволна съм, че едно дете от улицата, каквото съм аз, започна да решава едва ли не съдбата на българската литература. Защото в голяма степен ориентацията на литературата зависи от хора като мене, които издават, които материализират духовното във вид на книга и така бунят духовете и помагат на духа, макар и усукан, да е жив. Издателският бизнес е хубав бизнес, защото пази и твоята душа, стига да не се занимаваш с издаването само на комерсиална литература.

В КРАЯ НА ЕЗДАТА

Мъглата откашля душата на зимата. Съмна
и потегли денят със забрадка от бели сълзи.
Някой плачеше в мен, а в ухото ми бръмбарче звънна.
Ех, живот, пак ли бързаш край сърцето ми да пропълзиш!

Накъде си се втурнал? Накъде си пришпорил жребеца
със протрити подкови и с омърляна грива? Нали
се потихме до днес и не знаех коя и къде съм,
и сълзите си как да прикрия. И какво ме боли.

Изведи ме оттук. Нали божем все още сме живи и здрави.
Свий по горната уличка – далече от чужди очи.
Там ще среща жребеца, нови подкови ще му поставя.
Ще го пуснем на воля. Ще му се радваме и помълчим.

Вътрешна необходимост ли е писането според Вас?

Трябва да си богомолец, за да напишеш едно стихотворение. Аз много пъти съм казвала, че пиша, за да лекувам душата си. Когато ми стане много тежко, трябва да напиша нещо. За да преодоляваш препятствията е необходима и воля на духа, и стоицизъм, и техника, т.е. всичко, което си събрал

от живота и от книгите, се превръща в твой стил, в твоя позиция. Най-често лекувам душата си със стихове. Това е все едно да споделиш болката си с приятел. Вместо да товаря приятелите си, аз товаря белия лист. И колкото болката е по-голяма в мене, толкова стихотворението става по-истинско. Моята приятелка Вера Мутафчиева ми казваше: „Божанче, много хубаво пишеш, ама много тъжно. Моля те, напиши едно радостливо стихотворение“. И аз тогава я помолих да ми каже няколко радостливи стихотворения в българската литература. Зная, че всеки наш класик винаги има светлина в поантата, но радостливо стихотворение аз не знам. И Вера не си спомни за такава. Писателя най-бързо го събужда болката и той хваща перото, за да пише. Като превеждах на руски книгата ми „Състояние трето“, осъзнах колко мъка има в нея.

„Нищо ми няма, всичко ми е наред“ – чувам гласа си от дъно на бездна. А душата ми, Господи, като бучица лед в питието на мрака се топи... И изчезва.

Или:

*Тя ровеше във кофите за смет.
Приличаше
на моята съседка
от овехтялото панелно жилище...*

Без да искаш, в теб попива ужасът, който те заобикаля и ти, за да освободиш територия за красотата, трябва да изкараш този ужас от себе си. Затова имам толкова много стихосбирки. Според мен най-важното и най-полезно нещо, което съм написала, е „Делнична библия“, в два тома. Тя е опънатият нерв, тя е опънатото въже на преживените истории, от които всяка сама за себе е стъпка към сигурността. Аз се смятах длъжна да напиша тези книги, за да оставя на хората моя опит и моите усилия, да съхраня душата си жива. Мисля, че го направих добре. Първият том на „Делнична библия“ получи наградата „Пловдив“ за литература. След това написах още един роман, който е за самотата – „Кръстопът без пътища“. Той вече е преведен на немски. Превеждат ме в Турция, Русия, в Унгария, в Рио де Жанейро. Тези фа-

кти възприемам като цветя от съдбата, които ми позволяват да осъзная, че това, което правя, е полезно за другите и че е имало смисъл.

Вие познавате двете крайности – бедността и богатството. Каква е според Вас ролята на съдбата в човешкия живот?

В „Делнична библия“ съм описала жестоко глада, защото писателят, ако има талант, най-добре може да разкаже нещата, които е преживял. Студено, самотно и опасно – това е върхът. Студено, защото започваш да не вярваш на хората, които са около тебе. Те непрекъснато те ухажват, искат да ти се харесат по различни причини, и ти все повече се връщаш към хората от детството си, които тогава са те харесвали. Но тези хора пък не са се развивали и виждаш, че няма какво да си кажеш с тях. Оттук и самотността. Доколко съдбата се намесва в нашия живот? Мен ме създадоха приятели-те ми, много държа на взаимността. Родители не можеш да си избираш, но приятели си избираш сам. И ако попаднеш на онези, които импонираш на вътрешната ти чувствителност и на душата ти, без да искаш попиваш някои неща от тях, а те – от тебе. По този начин вие взаимно се изграждате. Най-много в живота си съм дължала на приятелите си, а по-късно, когато се омъжих – на семейството си. Имам изключително духовен съпруг. Благодаря на Господ за великолепието, наречено син, който отдавна ме надмина в много отношения. Но моята цел беше такава – да му помогна максимално. Растейки при едни и същи условия, всеки от нас поема своя път. Тук мисля, че не само случайността има значение. Ние не избираме сами кармата си, но съдбата си можем да променим, макар и с много усилия. Вероятно има Небе в цялата тази история: да започна от трето отделение да пиша, да вляза в библиотеката, която е до нашата къща и да започна да чета, да искам да стигна тия огромни автори и т.н. Това е вътрешна необходимост – тя е даденост, тя е съдба, тя е от Гореве. Като обръщам поглед назад, мисля, че много знаци, през които съм минала и са ми били сложени на пътя, ги е сложил Той, а аз е трябвало само да ги разбера и да направя своя избор. Защото изборът зависи от човека. Затова бих

казала, че безспорно има съдба, която обаче може да се ръководи в определен процент от човека.

Как при всички прекеждия, които съдбата е издигала пред Вас, успяхте да запазите достойнството си?

Моят працядо по бащина линия е бил дясната ръка на Петлешков. Когато изгарят Петлешков, осъждат дядо

...А УЖ Е ТОЛКОВА ЕСТЕСТВЕНО

Видях

как душата на нашата къща си тръгна.

Ей така – просто си отиде

с усмивката на сина ми,
с усмивката на неговото момиче.

Остана само купчина красота.

Сред навалищата от ненужни предмети
пулсираше задъхано сърцето ми –

онова, майчиното,

пресрещнато сякаш от тромб,
запушил артерията на живота.

А той си продължаваше –

с освободените тласъци на кръвта
към другото –
към тяхното битие.

Нещата следваха смисъла си
подир новата детска количка.

СНЕЖНО

Не съм ли емигрантка
в собствената си душа?...

Натрупа сняг

отглеждан цяла вечност
и няма път

да стигна до дървото,
където вместо плодове

сега живеят думите,
надупчени от човки на врабчета.

Молитвено са натезали клоните
в очакване да ги споходи Бог

и като в приказка невероятна
да ни подхвърли

посред зима плод.

Но Бог нехае

или просто няма време
поредното си чудо да извърши.

Тогава?

Прости ми, Боже,

щурата приумица,

родена от врабците и от думите
върху дърво

засипано от сняг.

ми на смърт чрез обесване. Присъдата е изпълнена на стария мост на Марица, като трите деца и жена му за назидание трябва да гледат обесването. После прабаба ми се хвърля от една скала, защото полудява и дядо ми е отгледан в манастир. Когато имам свободен един милион лева, ще възстановя в памет на пращядо ми този манастир, изгорен до основи от турците. Дори сънувах къде и как са пренесени книгите.

Дядо ми става много богат, но баща ми, инвалид, загубва всичко и аз трябваше да върна старата слава на рода. Така съм приела съдбата. Парите нямат дом – в едно поколение ги има, в друго ги няма. Не са важни парите обаче. Пращядо ми на 36 години е държал факела на пробудата. Даже не е пожелал да му сложат черната кърпа, защото е искал да гледа хората в очите, искал е да зърне за последен път децата си. Няма как да не помня делото му. Мен парите не ме поблазниха. Много студенти успях да издържам и това ме прави щастлива, защото всеки от тях ще ме отнесе като памет. Ръката, която дава, не обеднява. Когато свършите добро, забравете и продължете нататък. Това е като една книга, която пишеш. Ти не знаеш съдбата на книгата, защото тя започва да живее свой живот. В Испания, в Института „Сервантес“, едно 16-годишно момиче ми каза: „Г-жо Апостолова, дядо ми ще е много щастлив, че Ви видях. Вие сте му любима поетеса. Той е вече 30 години тук и ме учи на български с Вашите стихотворения.“ Това ми стига, каква по-добра съдба! Това са дребните неща, но те са голямото връщане на усилията и на всичко онова, което си правил в живота.

Какво според Вас е нужно на българите в чужбина, за да оцелеят и да запазят българския си дух и самосъзнание?

Една българска общност в чужбина трябва да е загрижена за себе си и изцяло да е отдадена на идеята да си търси общо правата в чуждата държава. А тук, в Прага – „всяка коза за своя крак“, което е тъжно. Имигрантите имат много права, но за да могат да ги търсят, те трябва да правят добро впечатление, трябва да се държат един за друг и заедно да атакуват целта. Това е много важно. Когато българската

С Румен Леонидов

общност е заета с това как единият да пречи на другия, няма да се получи тази пътека от светлина, по която хората да тръгнат и да им е по-леко. Това ми прави силно впечатление като обикалям различните държави. Там срещам купища от човешка болка и се чудя: е ли възможно да понеса на плещите си толкова много човешка болка и мога ли да помогна, след като болестта идва от самия корен, от самото „посаждане“ на българите на чужда земя и от липсата на вътрешна сила да можеш да се отскубнеш? Посей където искаш този корен, светът е отворен, светът вече е едно голямо село, но се дръж за двама-трима до тебе, които имат твоя дух, които имат твоето разбиране, за да ви е топло, да се топлите от взаимността, от тази топлина, която излъчват дори телата ви, като сте един до друг. Иначе е просто страшно.

Бях и в българското училище. Ако тук имате истински сдружения и организации, ще търсите форми да осигурите тези великолепни деца от Българското

училище с всичко, което им е необходимо. Ето например, ако не бях дошла тук, на място, нямаше да разбера, че те нямат книги. Този проблем не е стигнал до българските издатели. Аз очаквах да видя в Чехия състоятелни българи, а видях хора, които правят мимики, които показват, че ги тресе нервен спазъм, т.е. болката се е превърнала в здравословен проблем. Как се спасяват тези хора? Това са наши братя и сестри. Всичко това трябва да излезе на бял свят, трябва да се знае. Често съм наблюдавала следния феномен – идват от чужбина и не искат да признаят, че не са се справили, че не са успели и започват да говорят колко е хубаво там... А в същото време те са надупчени като решето от всякакви травми, от всякакви ужасяващи ситуации, в които са попадали, от куршумите на унижението. Това е страшно. Срещу всичко това само взаимността и добрата ръка може да помогне и да спаси всеки българин, който живее в чужбина.

Мария Захариева

БОЖАНА ГЕОРГИЕВА АПОСТОЛОВА-ПЕЙКОВА

е българска поетеса и издател.

Завършва българска филология във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ – Велико Търново. Собственик е на Полиграфически комплекс и Издателска къща „Жанет 45“ – едно от най-популярните издателства за съвременна българска литература. Управител е на фондация „Изкуство без граница“. Инициатор и организатор е на инициативите „Пловдив чете“ и „Младият Пловдив чете“. През 1993 г. учредява Националната награда за поезия „Иван Николов“.

Автор е на стихосбирките „Нестинарска орис“ (1978), „Необетован свят“ (1986), „Както мама се кръсти“ (1995), „В питието на мрака“ (1998), „Вселюбов“ (2001), „Състояние трето“ (2003), „Възел“ (2005), „Едва я задържам“ (2008), „Беше ли любов“ (2010); на романите „Делнична библия“ – в два тома (1998, 2005, удостоен с Националната литературна награда „Пловдив“) и „Кръстопът без пътища“ (2008); на книгите за деца „Човекът с небето“ (2002) и „Чудото на сензорите“ (2010).